Ուր որ գնում էի, մի և նոյն խօսակցութիւնն էր ամեն տեղ մի ձկան մասին, որը քանի մի ժամանակ առաջ Բաթումի և փօթիի մէջ որսացած են զինուորները։ Նորանց պատմութեան համեմատ դա պէտք է կէտ ձուկը լինի, որը պատահմամբ թէ հիւանդութեամբ ինքնիրան եզերքն է խփած և աւազներում խրված և ահա այդ դրութեամբ է որ մեր քաջերը նորան որսացել են։ Ձկան երկայնութիւնը ասում են 7 սաժեն է և նորանից 400 պուդ ճարպ են ստացել։ Ձկան ծնօտը ուղարկված է Թիֆլիս։

Այդ ձկան մենակ կաշին եթէ ինձ տային, ասաց ինձ մի հայ 1000 ր. կը տայի։

—Ի՞նչ կանէիր, հարցրի նորան։

Ցարգով կը լցնէի և կովկասեան քաղաքներում փռստավկայի կը դնէի, ասաց նա և այդպէսով թէ իմ փողս և թէ ճանապարհածախս դուրս բերելից զատ մի քանի հարիւր րուբլի էլ սովնոց օգուտն կը ժողովէի։

—Շատ լաւ բան կը լինէր, ասացի նորան, բայց հայի վերջին խելքն է գովելի. հիմայ երբ ձկան կաշին գուցէ հազար և մի կտոր է եղած, այդ քու ծրագիրը կը մնայ ի հարկէ։

Ի դէպ. այժմ փօթիում սովորական կերակուրն է վահանաձուկն, որի հօխան (այս բառը և չափը շատ սովորական է փօթի) 25 կոպ. են տալիս։ Ուրիշ ժամանակ այդ գնով անկարելի է վահանաձուկ ճարել։ Խաւիարը արժէ 1 ր. ժիդկան, իսկ միւսը 60—70 կոպ.

Րիօնի ծովի հետ խառնված տեղը (բերանը) աւազով լցված լինելով, վաճառականները մեծ նեղութիւն են կրում իրանց ապրանքները նաւահանգստից շոգենաւերը տանելու և բերելու։ Եթէ դորա վրա աւելացնենք և ռուսական ընկերութեան (Руск. общ. Парах. и торг.) զանազան կամայականութիւնները, այն ժամանակ շատ հասկանալի կը լինի, թէ վաճառականները ինչ մեծ անհամբերութեամբ սպասում են մի ֆրանսիական շոգենաւերի ընկերութեան այս կողմերում գործ սկսելուն, որը լինելու է շուտով։ Այդ ընկերութիւնը ունի արդէն իր ագենտները այստեղ և Թիֆլիս։

Տայքեցի

ՆԱՄԱԿ ՆՈՒԽՈՒՑ

—

18 Յուլիսի

Ցորենի հունձը վերջանալու վրա է։ Նուխու շրջակայ գիւղերի արտերից այս տարի շատ լաւ են խօսում, բոլոր լուրերը ցորենի մասին միխիթարական են, ուստի օրըստօրէ նրա գինը պակասում է։ Հնձից առաջ չանախը (3 պ. 10 ֆ.) եօթը, ութ րուբլի էր ծախվում, իսկ այժմ չը նայած որ հունձը շարունակվում է, չանախի գինը դարձաւ 4 ր., 3 ր., 50 կ., հէնց որ սկսեն նոր ցորեն վաճառելը՝ աւելի պէտք է արժանանայ։ Նուխեցիք յոյս ունեն, որ այս տարի չանախը անցեալ տարիների պէս էլի երկու րուբլով առնեն։

Բոժոժը տեղ տեղ լաւ է եկել, բայց շատ տեղերում փչացել է։ Նորերումս մի ֆրանսիացի, որ մօտ յիսուն գիւղերում 8 պ. սերմ է եղել բաժանած, պատմում էր, որ հազիւ 200 պ. բոժոժ է ստացած։ Այս բոժոժի սերմը Իտալիայից է եղել բերել տուած։ Տեղական սերմ ունեցողներին աւելի բոժոժ է եղել։ «Մշակի» վերջին համարներում «Շերամապահութեան մասին» մի շարք յօդուածների մէջ պ. յօդուածագրի խորհուրդը (որ վերջերումս յայտնվեցաւ թէ իր սեպհականը չէր) թէ օտար երկրի սերմից աւելի տեղական սերմին պէտք է արժանաւորութիւն տալ՝ այդ բաւական հիմք ունի։ Ցասը, տասնուերեք տարի առաջ բոժոժից սերմ հանող ֆրանսիացիք չէ՛ թէ երեք օրից յետ սերմ ածող թրթուրներից սերմ չէին վերցնում, ինչպէս որ հարկաւոր էր, այլև այդ թրթուրներին կոտորվելուց յետ ածել էին տալիս ջրով լիք տաշտակների (փայտեայ մեծ աման) մէջ և ճմրտել տալիս ու այդպիսով տաշտակի տակ նստած սերմը փռում, չորացնում խառնում էին լաւ սերմի հետ ու Ֆրանսիա այս կողմ ու այն կողմ ուղարկում։

Ի հարկէ եթէ այդ տեսակ սերմերին նուխեցիք բարձր կը դասեն իրենց տեղականից շատ կը շահվեն։ Միշտ այսպէս է. տեղականը գին չունի. Ինչպէս որ կայ այնպէս թարգմանել «Շերամապահութեան մասին» ռուսական բնագիրը այստեղի համար շատ օգտակար կը լինէր։ Մօսկվայից մի պարոնի առաջարկութիւնը՝ որ նա արել էր Թիֆլիսի «հայերէն գրքեր հրատարակող ընկերութեան», բնագրի թարգմանութեան մասին՝ երանի թէ ընդունվէր ընկերութիւնից։ Թարգմանութիւնը ուրախութեամբ յանձն կառնէի եթէ ընկերութիւնն էլ յանձն առնէր տպագրել, կամ մի այլ անձ նոյնը խոստանար։

Նուխեցիներից շատերը «արագ քաշելը» (օղի պատրաստելը) վերջացրին և միւսերն էլ վերջացնելու վրա են։ «Ակցիզնի չինօվնիկներ» գանեբում քաշքաշ լինելուց վերջապէս կազատվեն խեղճերը։ Պատահում է որ թթվում փչանում էր օղին, երկու երեք օրերով գնում խնդրում էին, որ գան ղազանը (կաթսան) բանալու և նրանք «դեռ ժամանակ չը կայ» ասելով խեղճերին յետ էին դարձնում։ «Աղբեր ընհենց կրակ, ընհենց օյին կ'լինի, ասում էին նրանք, սրանց միտքը ախար հինչ ա՛ է, էսքան չըրչարվում ենք, չը գեան էն ղազանի փեչատը բաց անեն որ թութը չըթթվէր փչանար, տուն տնաքանդ անէր մեզ»։

Մի երկու շաբաթ առաջ նոր նշանակված նահանգապետը եկել էր Նուխի, մի երկու օր այստեղ մնալուց յետ, գնաց Խաչմազի կողմերը։ Դրա գալու պատճառով գոնէ Խիակլուի իջեանից մինչև Նուխի անխնամ մնացած փօստի անպիտան ճանապարհը ուղղվեցաւ։ Քաղաքն էլ քիչ մաքրվեցաւ։ Գիշերները փողոցի լապտերների լոյսն էլ մնծացաւ, բայց տարաբաղդաբար այժմս էլի փոքրացաւ, համարեա թէ քռացաւ։

Նահանգապետը կարգադրել է, որ Գարախանէն քաղաքի կենտրոնից հեռացնեն. արդէն յայտնի է որ սա քաղաքի հոտած ու փտած մօտ 200 քայլ երկարութեամբ ու լայնութեամբ մի տեղ է, ուր կաշու գործարանն է, որի մօտից՝ սխիպված գարշելի հոտից առանց քիթ բռնելու չէ կարելի անցնել, աւելի գիշերները։ Սրան քաղաքի միջից հեռացնելու մասին շատ է խօսվել, բայց ոմանց ձեռնտու զանազան պատճառներով մնացել է անշարժ ու անսասան։ Տեսնենք այժմս ինչպէս կը լինի։

Քիշլչայ գետի մասին էլ մօտ 2000 ր. հաւաքվեցաւ նուխեցիներից։ Այդ գումարով քաղաքից վեց վերստ հիւսիս՝ մօտ երեք սաժէն բարձրութեամբ և հինգ, վեց սաժէն երկայնութեամբ ցախ ու քար են կուտել մի ահռելի ոյժ ունեցող գետի առաջ, հիմա տեսնենք այդ ճարտարապետական ձևով կառուցած պատնէշը զոռոզ Քիշլչային ինչպէս է դուր գալի։

Դշլաղլիների (քոչ. հարաւային արօտարձանի) տուած խնդրի համեմատ և նահանգապետի հրամանով մի շաբաթից աւելի է խումբ խումբ կօզակներ, զինուորներ են ուղարկվում այստեղ այնտեղ Դշլաղցի նշանաւոր աւազակ փօլադ-Ալին բռնելու համար։ Սա մի անգամ Սիբիր է տարված, փախած այնտեղից, այժմ ծածուկ Դշլաղի մէջ է։ Ինչպէս ասում են սա աւազակութեամբ այժմ չէ պարապում, բայց սրա անունով աւազակութիւններ շատ շատ են կատարվում։

Հոգ. դպրոցի հարցաքննութիւնները մի ամիս է, որ վերջացել են։ Մօտ եօթանասուն մարդ է եղել հրաւիրած հոգաբարձութիւնը, իսկ նրանցից երեք, չորս հոգի են ներկայ գտնվել։ Եղածներն էլ դըժգոհ են մնացել թեմ. տեսչի ուղարկած Ռ. լեզուի ուսուցչից։ Դժգոհ է մնացել նոյնպէս և հոգաբարձութիւնը. Ինչպէս երեւում է նա այլ ևս չի վերադառնայ։ Իսկ հայոց լեզուի ուսուցիչն էլ, որ բաւական բարեխղճմտաբար կատարում էր իր պաշտօնը, սեպտեմբերից չէ կարող ուսուցչութիւն անել, որովհետև հոգ. սինօդի հրամանով նա այլ ևս իրաւունք չունի հոգ. դպրոցներում ուսուցչութիւն անելու։ (Գործում արժ. Ստ. քահանայ Տէր-Ստեփաննեանցին, Նուխում պ. Մ. Ա.-ին հրաժարեցնելը կարծեմ երկու քաղաքում լինող հասկացող մարդկանց միայն ցաւակցութիւնը կարող են շարժել հոգ. կառավարութեան մի այդ տեսակ կարգադրութեան մասին)։ Ուրեմն այժմ հոգաբարձութեան գլխաւոր հոգսերից մէկը այն պիտի լինի, որ նոր ուսուցիչներ հրաւիրէ, բայց սա էլ մնացել է տարակուսած, որովհետև չը գիտէ թէ ինչ միջոցներով պէտք է նրանց վարձատրէ։ Դեռ քաղաքցիներից և գիւղացիներից մեծ մասի վրա այս տարվայ վճարն էլ մնում է ապառիկ։ Սպասում են թեմ. տեսչի գալուն, որ նրա հետ որոշվի գործադրելիք միջոցները։

Իսկ այս մի ամսուայ մէջ նուխեցիների քաջագործութիւնների, այսինքն սպանութիւնների մասին առաջիկայ փօստով։

Զ.

ՆԱՄԱԿ ՂՈՒԲԱՅԻՑ

—

Մայիսի 17

Ուղարկում եմ ձեզ 30 ր. յօգուտ վանի սովատանջների նուիրողների ցուցակի հետ միասին։

Ղուբայի բնակիչք. Կ.....ակի 1 ր., Սարգիս Քարհանեանց 3 ր., Միքայէլ Արխազոմեանց 5 ր., Կ. Տէր-Սարգսեանց 2 ր., Սափրոն Մոխրիկաձէ (վրացի) 1 ր., Դմիտրի Ծիտլչեվ (վրացի) 1 ր., Նիկոլայ բէկ Նակաշիձէ (վրացի) 1 ր., Ար. Աւետեանց 1 ր., Ղևոնդ Տէր-Յովհաննէսեանց 1 ր., Բալաբէկ Հասանբէկով (տաճիկ) 1 ր., Ց. Վարդազարով 1 ր., Ա. Ղասարեանց 2 ր., Նիկոլայ Բ. Բահաթրեանց 3 ր. 5 կ., Մովսէս Տէր-Յովհաննէսեանց 1 ր., Ղևոնդ Տէր-Յովսէփեանց 1 ր., Յարութիւն Մելիք-Դաղալեանց 2 ր., Դանիէլ Ռոստոմեանց 1 ր., Մ. Մէհրաբեանց 1 ր., Գր. Ջերքեզեանց 1 ր., Աղաջան Առութչեանց 1 ր., Ազիզ Յովսէփեանց 1 ր., Դաւիթ Բարայեանց 1 ր., Սիմոն Քոչարեանց 1 ր., Մատթէոս Թարումեանց 1 ր., Սարգիս Ջոհրաբեանց 50 կ., Պօղոս Քամալեանց 50 կ., Մովսէս Տէր-Յովհաննէսեանց 50 կ., Աղաբէկ Աւաքեանց 25 կ., Կարապետ Վաքիլեանց 30 կ., Բաբա Բաղրամեանց 30 կ., Բալաբէկ Վլասեանց 40 կ., Գրիգոր Ազիզեանց 40 կ., Խաչակ Խվանեանց 40 կ., Ոմն 25 կ., Ոմն 20 կ., Ջոհրաբ Սալամբեկեանց 20 կ., Մարտիրոս Դաղալեանց 50 կ., Պետրոս Յովհաննէսեանց 50 կ., Ջիմշուդ Բարսեղեանց 20 կ., Համիդ Հաջի Բայրամ Ալի-օղլի (տաճիկ) 20 կ., Մարտին Մարտիրոսեանց 30 կ., Կոստանդ Վեքիլեանց 30 կ., Աւետիս Յարութիւնեանց 30 կ., Արտեմ Տէր-Գրիգորեանց 1 ր., Խաչ Առութչեանց 50 կ., Միրզաջան Արզարեանց 40 կ., Աւետիս Աղամալեանց 20 կ., Սարգիս Վօսկանեանց 20 կ., Եսայի Գրիգորեանց 15 կ., Յարութիւն Ղահրամանեանց 40 կ., Գարասիմ Բաղդասարեանց 50 կ., Միւսլում Մահամադ-օղլի (տաճիկ) 1 ր., Թէոս Ժամքարեանց 40 կ., Առաքել Գրիգորեանց 1 ր., Երեմիա Բաչարեան 20 կ., Մ. Մելիքեանց 15 կ., Խաչի Մալխասեանց 50 կ., Յարութիւն Պօղոսեանց 10 կ., Սահակ Սարգիսեանց 10 կ., Կարապետ Աւանէսեանց 20 կ., Առաքել Սարգսեանց 5 կ., Բաղդասար Աւագեանց 10 կ., Կարապետ Խաչատրեանց 10 կ., Միրզա Հայրեանց 10 կ., Դաւիթ Թադէոսեանց 10 կ., Գասպար Պօղոսեանց 10 կ., Համբարձում Մովսէսեանց 20 կ., Խաչատուր Զախարեանց 50 կ., Բաբա Ջերքեզեանց 1 ր., Բալասան Թորոսեանց 20 կ., Նիկողայոս Շահնազարեանց 50 կ., Поповъ II 50 կ., Խաչատուր Խաչատրեանց 30 կ., Սարգիս Ղազեանց 20 կ., Համբարձում Սոփեանոսեանց 20 կ., Յակովբ Ծատուրով 10 կ., Սիմէօն Մովսէսեանց 20 կ., Աղաջան Թառումեանց 20 կ., Ղևոնդ Հայրապետեանց 10 կ., Ա. Աւանէսեանց 10 կ., Ալլահվերդի 20 կ., Յովսէփ Աւանէսեանց 15 կ., Յարութիւն Իւանեանց 25 կ., Հաջի Հաջի Բաբա Հաջի-Մամէդ-օղլի 50 կ., Եսայ Հայրապետեանց 10 կ., Համբարձում Սիմէօնեանց 20 կ., Յակովբ Դաւթեանց 10 կ., Ոմն 10 կ., Վարդան Յովհաննէսեանց 50 կ., Ալէքսան Յովհաննէսեանց 15 կ., Եփրեմ Աւշարեանց 50 կ., Կ. Միխիրխանեանց 20 կ., Յովհաննէս Շալինեանց 50 կ., Պետրոս Արէլեանց 2 ր., Ոմն 1 ր., Н. Храмыхъ 1 ր., Բօղդան Սալամբէկեանց 1 ր., Ս. Թավրիզեանց 1 ր., Ա. Ղազարեանց 1 ր., Ս. Աղայեանց 1 ր., Ոմն 1 ր., Անյայտ ոմն 1 ր., Անյայտ անձի լումայ 2 ր., Ոմն չուչեցի 70 կ., Գէորգ Մարգարեանց 1 ր., Սարգիս Պաարեանց 1 ր., Ալէքսան Սարգսեանց 1 ր., Յակովբ Դաւթեանց 1 ր., Маслоковецъ 50 կ., Գրիգոր Սլէյման Յարութիւնեանց 50 կ., Խաչատուր Մելիք-Դաղալեանց 50 կ., Նիկողայոս Արխազոմեան 4 ր. 25 կ.։

Ղուսարի զինուորական գունդի բնակարանի բնակիչք.

Մ. քահանայ Արղանգուլեանց 1 ր. 50 կ., Մնացական Առստամեանց 1 ր., Խաչի Փիրիով 1 ր., Պետրոս Շաքարեանց 50 կ., Զաքարիա Յովհաննէսեանց 25 կ., Ստեփան Ալիխանեանց 1 ր., Մարտիրոս Օհանեանց 1 ր., Միքայէլ Կուրկեանց 1 ր., Իւան Շալինեանց 50 կ, Աթա Համբարձումեանց 1 ր., Մարտիրոս Բաղդասարեանց 40 կ., Բաղդասար Ղազարեանց 50 կ., Միքայէլ Արզարեանց 1 ր., Մէլքում Ալլահվերդեանց 30 կ., Արգար Տէր-Մկրտչեանց 1 ր., Մինաս Ղահրամանեանց 25 կ., Սողոմոն Աբրահամբէկեանց 1 ր., Խաչ Տէր-Թոմասեանց 50 կ., Գարչօ Տէր-Գալուստով 50 կ., Արտեմ Մկրտչեանց 50 կ., Մկրտիչ Տէր-Թովմասեանց 2 ր., Ալէքսանդր Մ. Աղամալեանց 3 ր., Մանաս Բէհրամեանց 1 ր.։ Ընդամենը 100 ր.։

Նախ ուղարկված էր 70 ր., այժմ 30 ր., միասին կը կազմի 100 ր. հանգանակված յօգուտ վանի սովեալների։ Սակայն պէտք է խոստովանել ձեզ, որ ես շատ ու շատ սխալվեցայ կատարելով հանգանակողի դերը. պատճառ եթէ իմ փոխարէն ստորագրութիւնը բացել էր մի խարդախութեամբ հարստացած աղայ կամ բէկ, այն ժամանակ, ի հարկէ, տգէտ ամբոխը չէր երեսի ժլատ և ցոյց տալով իր ծառայութիւնը, մի րուբլու փոխանակ 10 րուբլի կը ստորագրէր ինչպէս և նկատողութիւն առեցին ինձ մի քանի վաճառականներ։ Հասկանալի է որ եթէ հասարակութիւնը այսպիսի հայեցուած ունի բարեգործութեան նպատակի վրա, եթէ նա մեծ նշանակութիւն է տալիս հանգանակողի աղայութեան աստիճաններին, և ոչ թէ գործի նպատակին առաւել ևս ներկայ ճգնաժամին, երբ կարելի է ասել, Թիւրքաց հայերի վերածնութեան յառաջդիմութիւնը կախումն ունի տաճկաստանի հայ գիւղացու բարօրութիւնից, հասկանալի է կըրկնում եմ, թէ որքան նոքա ոգևորված էին ազգասիրական ու մարդասիրական զգացումներով, երբ տալիս էին իրանց կօպէկները յօգուտ սովամահ եղբայրների։ Միայն այն երևոյթն՞ է արժանի ուրախութեան որ մեր լութերական եղբայրները իրանք յայտնեցին ցանկութիւն նուիրել իրանց լուման վանի սովալլուկներին։

Ն. Արխազոմեան

ՆԵՐՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

—

ԽԱՐԿՈՎԻՑ պ. Ռուբէն Կոստանեանցից ստացանք 30 րուբլ յօգուտ վանի սովատանջների, նուիրատուների հետևեալ ցուցակով. Եղիսաբէթ Վէքիլեանց 25 ր., Марія Гончарова 1 ր., Ա. Մելքումեանց 1 ր., Ռուբէն Կոստանեանց 3 ր.։ Ընդամենը 30 րուբլ։

—

Այս օրերս, երբ Թիֆլիսում անձրև էր գալիս, քաղաքիս Կուկիա անուանված մասում կարկուտ էր եկել։

—

Քանի մի օր առաջ հասաւ Թիֆլիս Գրիգոր եպիսկոպոս Աղափիրեան, որպէս Թիֆլիսի թեմի ժամանակաւոր կառավարիչ։ Լաւ է որ սրբազանը միայն ժամանակաւորապէս է ուղարկված և դեռ հաստատված չէ, որպէս թեմական առաջնորդ. այդ մեզ հնար կը տայ տեսնել թէ ինչ տեսակ մարդ է Աղափիրեանը։

—

Յուլիսի 21-ին մեծ հանդիսով օծեցին ԹԻՖԼԻՍԻ Հավլաբար թաղի ս. Մինաս եկեղեցին, որ քանդված էր, և այժմ նորոգվեցաւ։ Պատարագը ժամը 10-ին սկսվեցաւ ս. Էջմիածնի եկեղեցում. Աղափիրեանց եպիսկոպոսը ներկայ էր և օծեց եկեղեցին։

—

Թիֆլիսից ոչ հեռու գտնվող Մարտղոփ գիւղից մեզ հաղորդում են, որ այս օրերս անյայտ չարագործները այրել են այնտեղի ցորենի դէզերը։ Այդ չարագործութիւնը ժողովուրդը վերաբերում է հացի չարչիներին։

ԱՐՏԱՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ԱՆԳԼԻԱԿԱՆ ՀԱՄԱՅՆՔՆԵՐԻ ԺՈՂՈՎԻ ՆԻՍՏԸ

—

Անգլիական համայնքների ժողովի յուլիսի 23-ի նիստի ժամանակ Բրայս կառավարութեան ուշադրութիւնը դարձրեց Փոքր-Ասիայի և Հայաստանի գործերի դրութեան վրա և Բերլինի դաշնագրի 61-դ յօդուածի առիթով խնդրեց կառավարութենից դօկումենտներ ներկայացնել։ Չարլզ Դիլկ, արտաքին գործերի մինիստրի օգնականը խոստացաւ դօկումենտներ ներկայացնել, որքան հնարաւորները կը ներեն։ Հայաստանի մէջ գործերի դրութիւնը աւելի վատ է, քան թէ Թիւրքիայի մի այլ բաժնի մէջ և այնտեղ կատարված հարստահարութիւնների չափազանցը անհնարին է։ Անգլիական կառավարութիւնը այդ հարցի առիթով պետութիւնների անպայման համաձայնութիւնը ստացաւ։ Ցաւալի է, որ Բ. Դուռը իր պատասխանով մերժում է անգլիական հիւպատոսների իրաւացի գանգատները Հայաստանի մէջ տիրապետող գործերի դրութեան մասին։ Անգլիան բաւականացած չէ Թիւրքիայի խոստումներով, բայց այժմ անկարելի է յայտնել, թէ ինչ կը ձեռնարկի անգլիական կառավարութիւնը։ Արտաքին գործերի մինիստրի օգնականի կարծիքով Անգլիան իր իրաքանչիւր քայլը կանի պետութիւնների հետ նախապէս համաձայնելուց յետոյ։ Մի և նոյն նիստի ժամանակ Գլադստոն մի քանի յայտարարութիւններ տուեց։ Նա ընդդէմ էր այն կարծիքին, իբր թէ Բ. Դուռը յետաձգում է

վերանորոգութիւնների մոցնելը, որովհետև Անգլիայի բարեկամութիւնը չէ փայլում: Թիւրքիան անգլիական պաշտպանողական կառավարութեան ժամանակն էլ յետաձգում էր վերանորոգութիւնների իրագործելը:

ՊԵՏՈՒԹԻՒՆՆԵՐԻ ԾՈՎԱՅԻՆ ՑՈՅՑԸ Բ. ԴՐԱՆ ԴԷՄ

—

Լրագիրների մէջ կարդում ենք հետևեալ տեղեկութիւնները:

Զանազան աղբիւրներից եկած, բայց միմեանց հետ բոլորովին համաձայն լուրերից տեղեկանում ենք, որ միջազգային ծովային ցոյցը Թիւրքիայի դէմ վերջնականապէս վճռուած է: Բերլինի դաշնագիրը ստորագրող բոլոր մեծ պետութիւնները անհրաժեշտ են համարում այդ միջոցի գործադրելը, եթէ Բ. Դուռը հրաժարվի կատարել նրանց պահանջները Յունաստանի և Չերնոգորիայի վերաբերութեամբ: Եթէ Կ. Պօլսից բացասական պատասխան տրվի ոչ թէ միայն պետութիւնների ընդհանուր գրութեանը, այլ մինչև անգամ նրանց պահանջին Չերնոգորիային բաւականացնելու մասին, Թիւրքաց ջրերի մէջ անյապաղ կերևայ մի զինուորական նաւատորմ, որ կազմված կը լինի ռուսական, աւստրիական, ֆրանսիական, գերմանական, իտալական և անգլիական զինուորական նաւերից:

Դեռ ևս վճռված չէ միայն այն հարցը, արդեօք պետութիւնները կը բաւականանա՞ն նաւեր ուղարկելով, թէ այդ նաւերի վրա զօրքեր էլ կը լինեն: «Հավասի» ընկերութեան տեղեկութիւնների համեմատ Անգլիան ցանկանում է նաւերի վրա զօրքերի ներկայութիւնը, Ռուսաստանը անպայման միացել է այդ ցանկութեան հետ, իսկ մնացած պետութիւնները, բացի Աւստրիայից, նոյնպէս համաձայն են միայն զանազան պայմաններով: Ինչ կը վերաբերի Աւստրիային, նա սկզբունքով համաձայն է, որ ծովային ցոյց լինի, հրաժարվելով զօրքեր տալ և պահանջելով, որ նաւատորմի մէջ իւրաքանչիւր պետութիւնից միայն երեք նաւ լինի:

Եթէ ճշմարիտ պետութիւնների մէջ համաձայնութիւն է կայացել ծովային ցոյցի մասին, պէտք է ենթադրել, որ նաւատորմը 18 նաւերից կազմված կը լինի, այսինքն իւրաքանչիւր պետութիւն միայն երեք նաւ կուղարկի: Ամենամեծ նաւերի վրա կարող են և զօրքեր լինել: «Հավասի» ընկերութեան տեղեկութեան համեմատ Աւստրիան հրաժարվել է իր զօրքերը տալ, բայց միւս պետութիւնների զօրքերի ներկայութեան դէմ չէ բողոքել և որովհետև միջազգային ծովային ցոյցը ազդեցութիւն կունենայ միայն այն ժամանակ, երբ նաւերի վրա զօրքեր կը լինեն, որոնք հարկաւոր դէպքում կը կարողանան օգնութիւն հասցնել չերնոգորցիներին և յոյներին, ուրեմն պէտք է կարծել, որ զօրքերի ներկայութիւնը նաւատորմի վրա նոյնպէս պէտք է վճռված լինի:

Այս բոլորը կը մեկնի ամենակարճ ժամանակամիջոցի մէջ: Եթէ միջազգային ծովային ցոյցը վճռված է, հաշիւ չը կայ նրան յետաձգելու կամ ուշացնելու, որովհետև այդպիսի դանդաղութիւնը յոյս կը տայ Կ. Պօլսի կառավարութեանը խանգարել եւրոպական համաձայնութիւնը: Անգլիական լրագիրների հաղորդած լուրերից երևում է, որ թիւրքաց կառավարութիւնը վերջին ժամանակներում մի քանի յուսահատ փորձեր է արել եւրոպական համաձայնութիւնը խանգարելու համար: Այդ նպատակով նա դիմել է գերմանական և ռուսաց կառավարութիւններին, նրանց զանազան խոստումներ անելով և թէպէտ պետութիւնները մերժել են Բ. Դրան առաջարկութիւնը, այնու ամենայնիւ թիւրքաց կառավարութիւնը յոյս ունի հասնել իր նպատակին: Որքան կուշանայ միջազգային ծովային ցոյցը, այնքան Բ. Դրան մէջ կամրանայ ընդդիմադրութեան ոգին:

Կ. Պօլսից ստացված վերջին լուրերից երևում է, որ Բ. Դրան պատասխանը պետութիւնների ընդհանուր գրութեանը այնպէս է կազմված, որ տեղիք է տալիս նոր բանակցութիւններին Բերլինի կոնֆերենցիայի վճիռը փոփոխելու համար: Այդ փորձի առաջն առնելու համար ամենալաւ միջոցը ծովային ցոյցն է: Միջազգային նաւատորմը կարող է առաջ Թիւրքաց ջրերի մէջ երևալ և այնուհետև կանգնել Յունաստանի ափերի մօտ: Այդ միջոցով արևելեան վերջին հարցերը աւելի շուտ և խաղաղութեամբ կարելի է վճռել:

ԲՈՒԼՂԱՐԻԱ

—

Սօֆիայից «Polit. Corresp.» լրագրին գրում են յուլիսի 15-ից:

Բուլղարական կառավարութիւնը գլխաւորապէս ուշադրութիւն է դարձնում զինուորական գործերի վրա: Այդ կողմից մանաւանդ նշանաւոր են զինուորական մինիստրի երկու կարգադրութիւնները: Ստրատեգիական մեծ նշանակութիւն ունեցող Իխտիման տեղի մօտ կազմվում է աշնանային բանակ: Այնտեղ կը հաւաքվեն ամեն տեսակ զօրքերի ներկայացուցիչները և զօրախաղեր կը կատարեն, որոնց ներկայ կը լինի բուլղարական իշխանը: Ասում են, որ այդ խաղերին ներկայ կը լինի մի ռուս օֆիցեր, որպէս զի կարողանայ գաղափար կազմել բուլղարական միլիցիայի առաջադիմութեան մասին: Զինուորական մինիստրի միւս կարգադրութեան համեմատ բուլղարական իշխանութեան հարաւ-արևելեան մասնում նշանաւոր զինուորական ոյժեր են հաւաքվում: Այստեղի մահմետական բնակիչները հաւատացնում են, որ այդ կարգադրութիւնը արված է այն պատճառով, որ Բուլղարիան ցանկութիւն ունի յարձակվել Արևելեան Ռումելիայի վրա: Երբ եւրոպական պետութիւնների ներկայացուցիչներից մէկը հարց է առաջարկել բուլղարական կառավարութեան զօրքերի այդպէս կենտրոնացնելու մասին, արտաքին գործերի մինիստրը պատասխանել է, որ բուլղարական զօրքերը Արևելեան Ռումելիայի զօրքերի հետ միացած մտադիր են զսպել աւազակների այն խումբերին, որոնք այդ երկու երկիրների սահմանների վրա ամեն տեսակ անկարգութիւններ են անում:

ՆԱՄԱԿ ԹԻՒՐՔԻԱՅԻՑ

—

Կ. Պօլիս, 14 յուլիս 80

Յունաստանի դէմ պատերազմի պատրաստութիւններն կը տեսնուին, Մօնթէնեկրոյի դեսպանը ևս կը մեկնի Կ. Պօլսէն և քիչ ատենէն նորա հետ ալ պատերազմը կը սկսի: Ահա այս է Բ. Դրան պատասխանը եւրոպական ծանուցագրին: Հայոց համար ոչինչ կայ, քանի որ յեղափոխութեան երկիւղ չունի կառավարութիւնը և ոչ պատերազմի վտանգ առ ինչ Հայաստանի բարեկարգութիւններն փութացնէ: Բ. Դուռը արդէն Եւրոպիոյ դէմ հակառակ է և լաւ գիտէ թէ Հայաստանի համար մի քանի բարեկարգութիւններ ընելով Եւրոպայի հետ պիտի չը հաշտուի: Այսօր կը լսեմք թէ Վահան էֆէնդի Վանի կառավարիչ ընտրուեր է և այս լուրը բաւական ստոյգ կըսեն, և թէ Պատրիարքարանը դժկամակեր է այս ընտրութեան դէմ: Պատրիարքարանի դժկամակութեան պատճառը սա լինելու է, որ Վահան էֆէնդի երբ Հայաստանի կառավարիչ չընտրուէր, այլ գաւառի մը. իւր պաշտօնավարութեան ժամանակը երաշխաւորեալ չէ. ինքն ապահովութիւն չունի որ Վանը գոհացուցիչ կառավարված ժամանակ Բ. Դրան կողմէ մեծամեծ դժուարութեանց չը պիտի հանդիպի, վերջապէս կը նկատուի թէ Բ. Դուռը այն ընթացքն պիտի բռնէ, որ ցոյց տայ թէ հայ կառավարիչ մը օգտակար չը կրնար լինել հայոց և նոցա դժգոհութիւն կը պատճառէ. Վահան էֆէնդի քաջ օրէնգէտ մ'է, արդարութեան գործոց պաշտօնէի խորհրդական է և մեծ մտաւոր կարողութեան տէր է. սակայն բնաւ հայոց կողմէ համակրութիւն չէ վայելած, ընդհակառակն ամենքն զնա տաճիկ մը աւելի տաճիկ կը համարեն. գուցէ հասարակաց կարծիքն խաբուի, որովհետև չեմք լըսած որ Վահան էֆէնդի ազգին վնաս մը հասուցած լինի: Աւստրիոյ կայսեր կամ Ֆրանսայի կայսրուհւոյն Կ. Պօլիս գալու ժամանակ հրաւէրի յապաղման խնդիր մը կայ, ահաւասիկ բոլորը այս է. Վահան էֆէնդի ազգային գործոց չէ միջամտած, ահա այս է իրեն դէմ եղած հակակրութեան պատճառը. բայց ինքն, երբ այս խնդրոյն վրայ իրեն հարցում ըրած են, կը պատասխանէ «Բ. Դրան հայ պաշտօնեայններն երբ ազգային գործոց մէջն են, զիրենք մատնիչ կը նկատէք, ձեր այս համոզումը որչափ իրաւացի լինելն չեմ ուզեր դատել, սակայն երբ ես իմ պաշտօնս և ազգիս շահերն իրարու համաձայն չը գտնելով, ազգային գործոց չեմ խառնուիր, որպէս զի ոճ և է դժգոհութեան տեղի չը տամ, կարծեմ թէ գոհ լինելու էք. ինչ կը պահանջէք միւսներէն, ոչ ապաքէն ազգային ասպարեզէն քաշուիլ»: Եթէ Վահան էֆէնդիի գործելու ազատութիւն տրուի, Վանայ համար շատ օգտակար կրնայ լինել. Բայց այսպիսի ընտրութիւնը հայկական խնդիրը չը վերջացներ. ոչ ոք գոհ է Բ. Դրան տուած պատասխանէն: Պ. Կօշէն մի քանի օր առաջ տեսակցութիւն մը ունեցաւ Պատրիարքի հետ և այս խնդրոյն մէջ նորա կարծիքներն լսեց և խոստացեր է որ հայոց փափագանաց համեմատ շարժէն ըստ բաւականին. սակայն ուրիշներն կըսեն թէ Պատրիարքը Կօշէնի հետ ունեցած տեսակցութիւններէն գոհ չէ: Անձկանօք կը սպասէինք սրբազանի ճառին, զոր պիտի արտասանէր Ազգ. ժողովոյ բացման առթիւ և լոյս մը կը սպասէինք: Այդ բացումը մայիսի մէջ տեղի պիտի ունենար, բայց զանազան պատճառներով յետաձգուեցաւ: Մայիս 11-ին խուռն բազմութիւն մը մայր եկեղեցին դիմեց, բայց Պատրիարքը ներկայ չը գտնուեցաւ, նամակաւ մը Մատթէոս եպիսկոպոսի կը յանձնէ բացումը: Մեր փափագը գոհացնելու սա տողն միայն կը գրէ առ Մատթէոս եպիսկոպոս գրած նամակի մէջ. «Ժողովը բացէք և Աստուծոյ ողորմութենէն յուսահատ չը գտնուելնիս իմաց տուէք»: Եթէ գործերն այս վիճակի մէջ մնան ամենէն աղէկ միջոցն Աստուծմէ յոյս ունենալն է, ուրիշ բան չէ:—Դիւանագիտական աշխատութիւններն կը շարունակին, ամեն կերպով Թրքաց վիճակագրական մեծամեծ սխալներն ցոյց կը տրուին և Եւրոպիոյ թերթերն բաւական լաւ ուղղութեամբ կաշխատեն մտքերնին մշակել ի նպաստ հայոց, սակայն ինչ որ ալ ըլլայ Հայաստանի մէջ փոքրիկ շարժում մը դիւանագիտական միջոցներուն մեծ օգնական կրնար լինել, բայց ինչ օգուտ.—Բողոք, բողոք, միշտ բողոք. ասկէ զատ ուրիշ զէնք չունինք. Ժողովոյ բացման օրն վանեցիք հանրագիր մը ներկայացնելով, Ազգ. ժողովոյ ուշադրութիւնը կը հրաւիրէր Վանայ մէջ ի գործ դրուած հարստահարութեանց վրայ. այս բողոքը թէպէտ գործնական արդիւնք մը չը պիտի կրնայ ունենալ, բայց պատասխան մ'է այն հեռագիրներուն, զոր կառավարութիւնը հրատարակել կուտայ Հայաստանի վիճակը խիստ գոհացուցիչ ցոյց տալով: Խրիմեան հեռագրով կը հաղորդէ թէ գոհ պիտի լինի եթէ սուլթանին կամեցած յանձնաժողովն ընտրուի Վանայ վիճակն քննելու համար. Վանայ մէջ քոմիսէրք բարեկարգութեանց յանձնաժողով մը ընտրած են, յորում 9 տաճիկ և 6 հայ, մէկ ասորի և մէկ հրէայ. Հայերն բողոքելով մեկնած են, վասն զի քանի որ հայք մեծամասնութիւն կը կազմեն, ինչպէս հնար է որ ժողովոյ մէջ փոքրամասնութիւն ունենան: Ատեն մը ձայն չէին հաներ, բայց ժամանակներն փոխուած են:

Ազգ. ժողովը իրեն ատենապետ ընտրեց Սերվիչէն էֆէնդի. բժիշկ է, տէրութեան գործոց մեծ հմտութիւն ունի, ընդհանուր յարգանք և համակրութիւն կը վայելէ, կորովի մարդ է և ժողովը կառավարելու մեծ կարողութիւն ունի, Բ. ատենապետ ընտրուած է Մերեմ-Գուլի Յարութիւն:

Կարնոյ նախաթոռութեան խնդիրն չը կարգադրուեցաւ դեռ, Կարնոյ Մելքիսեդեկ եպիսկոպոսը կը պնդէ թէ ըստ տէրութեան օրինաց ինքն իբր հնագոյն նախաթոռ է. Պատրիարքարանը կը պատասխանէ թէ թէպէտ և կառավարութիւնը այդպիսի օրէնք մը հրատարակեց քանի մը տարի առաջ, բայց Պատրիարքարանը բողոքեց և անգործադրելի մնաց: «Մասիս» այս նիւթին վրայ յօդուած մը կը գրէ, յորում կամբաստանէ Թէրճիմանը-Էֆքեարը իբր կողմնակից հռոմէական հայոց. այս յարձակումը անիրաւ է. իբր անկողմնակալ թերթ մը Թէրճիմանը-Էֆքեար թէ հռոմէական հայոց և թէ մեր առարկութիւններն կը հրատարակէ առանց մեկնութեանց. միթէ յանցաւոր է նա, որովհետև խնդրոյն բոլոր կէտերն կը լուսաբանէ. Թէրճիմանը Էֆքեար ազգային բարձրագոյն խնդրոց մէջ ազգային դատը արիաբար պաշտպաներ, իւր խմբագիրներն բանտարկվեցան, թերթը քանիցս գոցուեցաւ, ջնջվեցաւ, և նիւթապէս մեծամեծ հարուածներ կրեց կառավարութենէն, երբ հայոց յեղափոխական օրգանը և այդ միջոցին ինչու «Մասիս» չէր հրատարակեր թէ Թէրճիմանը Էֆքեար «Հայութեան դիմակի ներքև երևնալով, ինքզինքն իբր ճշմարիտ հայ ցուցնելով և պարզամիտ հայոց ստակովն ապրելով, հայոց ազգին զգացմունքը կը վիրաւորէ»: Կարծեմք թէ մեր թերթերն քիչ մը աւելի ազնուութիւն ունենալու են.

Հայոց վիճակագրութեան մասին առանց երկար գրելու կը խրկեմք այս խնդրոյն վրայ եղած մի քանի հրատարակութիւններ: Ասոնց մէջն է Թէրճիմանի Էֆքեարի հրատարակած նշանաւոր անձի մը մէկ վիճակագիրը, ասոր մէջը կը տեսնուի որ խառնացեալ հայերն ալ իբր հայ՝ հայոց գլխոյն մէջ մտած են, և այս ալ խելացիութիւն է: Երբ ատեն մը «Մշակ» մահմետական հայերն հնարեց, շատ դէմ խօսեցան. մեք չենք ուզեր գրել թէ մահմետական հայերն մինչև որ աստիճան հայ համարելու ենք, բայց քաղաքական օգուտներն մտածելն լաւ կը լինի: Հայաստանի մէջ կամ կրօնքը ազգութեան հիմ բռնելու ենք, կամ ցեղը. առանց իմաստասիրական խղճահարութեանց, կարծեմք պարագայից համեմատ շարժիլն աւելի օգտակարն է: Արդ այսօր ցեղն ազգութեանց հիմ բռնելով հայոց թիւն մօտ մէկ միլիոն կը բազմանայ և հայերն այսու բազմաթիւ կը լինին. Եւրոպայ, որ այսօր կրօնքով չէ որ ազգերն կը ճանչէ, այլ հրէայ, բողոքական, քաթոլիկ Գաղղիացի, Անգլիացի Գերմանացի կան, չը պիտի կրնայ մեզ առարկել թէ «իրաւունք չունիմք հայոց թուահամարը ըրած ժամանակիս ցեղը մեզ հիմ ունենալ». մանաւանդ թէ երբ տեսնեն որ կրօնական նախապաշարմամբք այսպիսի մեծ առաւելութիւն մը ձեռքէ կը հանեմք, բաւական տխուր գաղափար մը պիտի ունենան թէ մեր քաղաքագիտական տաղանդի վրայ և թէ մեր ազատամտութեան վրայ. այսու հանդերձ մեք դարձեալ կը գոչեմք «կորչի աշխարհ քան թէ մի սկզբունք»:

Հայկակ

«ՄՇԱԿԻ» ՀԵՌԱԳԻՐՆԵՐ

ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԸՆԿԵՐՈՒԹԵՆԻՑ

ՓԱՐԻԶ, 24 յուլիսի: Ընդհանուր խորհուրդների անդամների վերջնական ընտրութիւնները, բացի Կորսիկայից, այս հետևանքները ունեցան. ընտրված են 902 հանրապետականներ և 372 պահպանողականներ:

ԼՕՆԴՕՆ, 24 յուլիսի: Պարլամենտի մէջ տրվեցաւ 282 ձայներ 50 դէմ. հարցը նորից ծագեցրած էր իրլանդական հողերի կալուածատէրների վարձատրութեան մասին:

Ս. ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳ, 25 յուլիսի: Պետական բանկի 5% տոմսակը առաջին շրջանի արժէ 93 ր. 75 կ., երկրորդ 92 ր., երրորդ 93 ր. 50 կ., չորրորդ 92 ր. 87 կ., Ներքին 5% առաջին փոխառութեան տոմսակը արժէ 223 ր.50 կ., երկրորդ 222 ր. 75 կ., արևելեան առաջին փոխառութեան տոմսակը արժէ 91 ր., 25 կ., երկրորդ 90 ր., 77 կ., ոսկի 7 ր. 87 կ.: Ռուսաց 1 րուբլ Լօնդօնի վրա արժէ 24, 91 պէնս, ռուսաց 100 ր. Բերլինի վրա արժէ 126 մարկ 25 պֆ., Համբուրգի վրա 212 մարկ. 50 պֆ. Փարիզի վրա 263 ֆրանկ. 25 սանտիմ: Բօրսայի տրամադրութիւնը թոյլ է:

ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ԿՈՂՄԻՑ

—

Խնդրում ենք մեր այս տարվայ բաժանորդներին, որոնք դեռ ևս «Մշակի» տարեկան վճարը հասցրած չեն խմբագրութեանը, շուտով ուղարկել մեզ իրանց վրա մնացած պարտքը:

Բոլոր թէ նամակները, թէ թղթակցութիւնները և թէ փողերը պէտք է ուղարկվեն անմիջապէս խմբագրութեանը հետևեալ հասցէով. Въ Тифлисъ, Въ Редакцію газ. «Мшакъ.»

Խմբագիր—հրատարակող ԳՐԻԳՈՐ ԱՐԾՐՈՒՆԻ